

MAGYAR FERENCZRENDIEK A XVI. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN.

— HARMADIK KÖZLEMÉNY. —

III.

A háromévenként megtartatni szokott káptalan idejét és helyét, a legutóbbi tanácskozáson jelölték ki. 1535-ig télen, rendszerint Gyertyaszentelő B. Asszony ünnepe körül gyűltek össze a szerzetesek a tartományi gyűlésre. Ekkor azonban, a január 24-ére Gyöngyösre összehívott káptalan határozatilag kimondotta, hogy a tartományi gyűlések ezentúl ne télen, hanem vagy pünkösdkor, vagy nyáron tartassanak meg. Habár volt rá eset a következő években is, hogy a gyűlést télen hívták össze, mint pl. 1542-ben, a mikor Váradon február 2-án ültek össze a tanácskozók.¹⁾

A káptalan megtartására kitűzött idő közeledtével a tartományfőnök köriratban figyelmeztette a kusztoszokat, hogy megtartván az egyes zárdákban az előirt vizitációkat, s összehíván a zárda lakóit, hagyják meg a szerzeteseknek, hogy a legközelebbi káptalanra a kusztódiából egy megbízottat, úgynevezett »discretust« küldjenek. Ez lehetett akár előljáró, akár alattvaló, csak azt kívánták meg tőle, hogy buzgó szerzetes, komoly férfi legyen. A kijelölés választás útján történt, úgy hogy minden kusztódiában csak egyet választottak. Az is választható volt, aki a legutóbbi káptalanon képviselte a kusztódiát.

A választás minden zárdában külön-külön történt, oly módon, hogy előbb 3 tag jelöltetett ki a szavazat-szedésre, azután vagy mind a hárman, vagy egy közülök, a másik kettő ellenőrzése mellett, összeírta a szavazatokat s a jegyzéket a zárda pecsétjével lezárta. Így ment ez végbe minden egyes zárdában külön-külön. Megtörténvén az utolsó zárdában is a

¹⁾ Gyöngyösi codex. Acta capituli 1535. et 1542.

szavazás, néhány bizalmi férfi jelenlétében felbontották az egyes szavazati jegyzékeket, s az összes szavazatokat összeszámítván, a legtöbb szavazatot nyert szerzetest a kusztódia megválasztott diszkrétusának nyilvánították. A választás szabályszerű lefolyásának ellenőrzése céljából azonban, szükséges volt a szavazati jegyzékeket itt az utolsó zárdában újból lepecsételni, s azután a káptalannak bemutatni.

A »discretus« megválasztásánál nem ok nélkül jártak el annyi gonddal. A megválasztott egyén ugyanis nemcsak szavazati joggal bírt a tartományi gyűlésen, nemcsak közvetlenül befolyt a rend minden fontosabb ügyének elintézésébe, hanem ezen felül még kiválóan mint azon kusztódia — ahol megválasztott — megbízottja is szerepelt a káptalanon. Egyik legfőbb teendője az volt t. i., hogy az egyes zárdák és kusztódiák érdekeit, kívánságait, óhajait képviselje a gyűlésen, és evégből külön ki volt arra jelölve, hogy az egyes zárdákban megfogalmazott kérés, vagy pauerzos iratokat, a káptalan atyáinak bemutassa.¹⁾

A gyűlés idejének közeledtével, kezdetüket vették a közelebbi előkészületek. A tartományfőnök utasította az eleve kijelölt szerzeteseket, akik rendszeren vagy növendékek, vagy a rendnek fogadalmat tett, de fel nem szentelt tagjai voltak, hogy a sokadalom alkalmával felhalmozódott teendők végzésére a gyűlés színhelyére menjenek, ahol már ekkor nagyban folyt a takarítás, tisztogatás s a vendéglátást megelőző egyéb készülődés.

A számos vendég ellátására az a zárda, ahol a káptalan rendszeren tartották, állandóan be volt a szükséges dolgokkal rendezve. Így pl. 1542-ben Váradon a következő tárgyak őriztettek a tartományi gyűlés használatára: 5 faoltár, 4 fából való gyertyatartó, 6 asztal, 16 asztalterítő, 9 kéztörő az asztalterítőkre, 6 szék, 1 asztal a tanácsterembe, 9 szék ugyanide, 360 sekély, 220 mély tányér, 8 fakanna, 6 tábla az ételek hordására, 95 pohár, 1 nyárs, 8 nagy vasfazék, 6 szűrőkanál, 5 fakanál, 1 réz merő kanál, 5 »horgaszvas«, 39 ágytakaró, 4 ón mosdóedény, 12 eczettartó.²⁾

Hat évvel később, 1548-ban pedig ezeket találjuk feljegyezve: 300 sekélyebb tányér, kisebb fajta 12, 175 mély tányér, 12 eczettartó, 6 tál, 15 asztalterítő, 7 kéztörő az asztalterítőre, 5 kendő a kéz megtörlésére, 3 a láb megtörlésére, 3 ólom mosdó edény, 5 sőtartó, 2 tábla az ételek hor-

¹⁾ A tartományfőnöknek 1534 február 3-áról keltezett levele a Levelező könyvben, p. 155 a.

²⁾ Gyöngyösi kódex, Registrum super attinentiis capituli 1542 Waradini celebrati ibidem reservatis.

dására, 2 asztal, egy asztal a tanácsterembe, ugyanide 8 szék, 66 pohár, 8 vaskanal, 4 réz szűrő kanál, 2 réz merő kanál, 5 vashorog, 6 fakanál, 1 nagy vasnyárs, négy fakanna, 4 faoltár.

Hogy el tudjuk képzelni, mily számos tagból álló társaság élt együtt a káptalan ideje alatt, tudnunk kell, mennyire volt elterjedve a ferenczrendi szerzet nálunk a XVI. század első felében.

A rendházak, úgyszintén a szerzetesek száma éppen ebben a korban nagyon változott ugyan, a török hódítás és pusztítás következtében, mindazonáltal az 1531-ki létszámot minden nehézség nélkül elfogadhatjuk tájékoztatóul.

Volt pedig ekkor az Üdvözítőről nevezett tartományban 9 kusztódia, összesen 63 zárdával. Az egyes kusztódiákhoz a következő zárdák tartoztak: az esztergomi kusztódiához, amelyet még 1465-ben tettek meg első és főkusztódiának,¹⁾ tartozott az esztergomi, budai, pesti, tatái, visegrádi, beréni, gyöngyösi zárdá; az erdélyihez: a vásárhelyi, kolozsvári, hunyadi, tövisi, fehérvári, felfalusi, medgyesi, csiki, kakói, sebesi, thergovistai. A jeníihez: a váradi, gyulai, zalárdi, jeníi, csanádi, szegedi, gerlai; a bányaihoz: a nagybányai, báthori, szöllősi, medgyesaljai, kussali; az ozoraihoz: a györgyi, ozorai, héderhelyi, köröshegyi, csákáni, sellyei, perecskei; a patakihoz: a szántói, pataki, czekei, homonnai, sóvári, lipthói; a szlavoniai kusztódiához: az athinai, poliancsi, szentlászlói, váraljai, petróczyi, remetinczi, iváncsi, djakovári; a Sz.-Lélekről nevezett kusztódiához: a pápai, szentgróthi, szentléleki, thaladi, palotai, thárnoki, egervári; a szécsényihez: a fileki, szécsényi, vámosi, galgóczyi és szakolczai.²⁾

Hogy hány szerzetes lakott egy-egy zárdát, egy-egy kusztódiát ebben az évben, azt nem tudjuk megmondani. Tudjuk azonban, hogy közvetlen a mohácsi vész előtt az esztergomi kusztódia területén 225, az erdélyién 218, a jeníién 145, a bányaién 116, az ozoraién 165, a patakién 98, a szlavoniaián 153, a szentlélekién 150, s végre a szécsényién 82, vagyis összesen 1352 szerzetes tartózkodott a különféle zárdákba besztva.³⁾

Természetesen, ezek nem mind vettek részt a tartományi gyűlésen, hanem ezeknek csak nagyon megválogatott képviselői. Így pl. 1531-ben a káptalani tanácskozáson a tartományfőnökön kívül megjelent a 9 kusztosz, ugyanannyi diszkretus, 9 vizitátor és ezen felül még 20 szerzetes, részint

¹⁾ Fridrich i. m. I. p. 13.

²⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1531.

³⁾ Fridrich. p. 26.

házfőnökök, részint egyéb tisztségekben lévők, s mint a kódex írója mondja, ez utóbbiak voltak a »coaccessores capituli.«¹⁾ Ha ezekhez hozzászámítjuk még a zárda rendes lakóit s a kisegítőkül berendelt kispapokat, el kell ismernünk, hogy ugyancsak gondot adhatott az illető zárda főnökének az egybeseregletteknek tisztességes elhelyezése és ellátása.

Ez alatt a tartományfőnök is készült a tanácskozás megtartására. Az ő feladata volt a káptalan egyheti tartamára a napi rendet megszabni, a teendőket szétosztani, és a szolgálót végzők munkarendjét megállapítani.

Horky Mátyás tartományfőnök, az 1542 február 2-án Váradon megtartandó káptalanra a következő intézkedéseket tette: a Gyertyaszentelő B. Asszony ünnepén végzendő nagy misére kijelölte az újonnan megválasztandó tartományfőnököt, kirendelvén melléje egyúttal a segédkező 9 felszentelt áldozárt és növendéket is. Ugyanazon napon, a szent beszéd megtartása előtt, a váradi házfőnökök kellett az énekes misét tartania, szintén segédlettel. Hasonlóképpen elő volt jegyezve, kik tartsák a rá következő pénteken, szombaton, vasárnap, hétfőn, kedden és szerdán az ünnepélyes isteni tiszteletet, és kik segédkezzenek a szertartásokat végzőknek.

A hívek gyóntatására öt áldozárt rendelt ki és ugyanannyit naponként a néphez intézendő szentbeszéd tartására. A tanácskozásra egyebült atyákhoz az ünnepet megelőző napon reggel intéztek szent beszédet, a melyben a szónok a választás fontosságát hangoztatta, és hallgatóinak lelkiismeretességére hivatkozott; az ünnep napján délután a világ megvetéséről hallottak egy második szónoklatot, pénteken pedig a B. Szűz iránt tartozó szeretetről egy harmadikat.

Azután következett a tartományfőnök által összeállított jegyzékben az egyéb teendők végzésére kijelölt rendtársak névsora. A káptalan tartama alatt az ebédek és vacsorák idején, az egyik páter valamely épületes könyvből olvasott fel az étkezőknek. Az ételek felszolgálására délben egy házfőnök, egy hitszónok és még két áldozár volt kijelölve, este pedig két áldozár és négy fel nem szentelt tagja a szerzetnek. Ezek kínálták körül a konyhából behozott ételeket. Az ételek behozására, a terítésre, az asztalneműek elrakására, az étterem tisztántartására, a kenyérről és vizről való gondoskodásra, úgy szintén a mosdótálak elkészítésére 2 áldozár, 2 növendék és egy fel nem szentelt szerzetes volt kirendelve. A konyhában 2 szakács működött, akiknek 5 fráter segédkezett. A mosoga-

¹⁾ Gyöngyösi kódex u. ott.

tást 6 felszenteletlen szerzetes végezte. A betegek ápolására 1 áldozárt és két frátert jelölt ki a tartományfőnök. Ugyannyien szolgálták ki a misézó atyákat a sekrestyében; 3 harangozó, 2 orgonatipló volt, hárman kezelték a bort. A konvent összes helyiségeinek fűtésére és világítására 2 áldozár ügyelt fel. A kapunál a szerzetnek két fel nem szentelt tagja örködött.)

A gyűlés napjára — azon időtől fogva, hogy a káptalan megtartását tavaszra, a pünkösdi ünnepekre halasztották — az ünnepet megelőző csütörtökre tartozott minden káptalani tag a kitűzött helyen megjelenni. Ez a nap az utifáradalmak kipihenésére volt szánva. Sőt még pénteken sem fogtak érdemlegesen a tanácskozáshoz; mindössze sz. misét hallgattak, mely a B. Szűz tiszteltére lett bemutatva, s azután felolvasták a tanácskozás sorrendjét.

Szombaton reggel misét, s utána sz. beszédet hallgattak, melynek a választásra kellett vonatkoznia. Ennek végével a gyűlési terembe vonultak, a hol elimádkozván a Jőjj el Szentlélek Úr Isten kezdetű imát, hozzáfogtak a tanácskozáshoz.

Mindenekelőtt a káptalanra küldött »discretusok« választási iratait vizsgálták át, amik ha rendben találtak, megválasztották a rendi tanácsosokat, az úgynevezett »diffinitorokat.« Ezek mindössze négyen voltak, és feladatuk volt tanácsaikkal, felvilágosításaikkal a tartományfőnököt támogatni. A diffinitorokat csak a diskretusok közül lehetett választani: két egymásután következő káptalanban ugyanazok nem voltak megválaszthatók. A szavazatokat a legutóbbi káptalanban megválasztott rendi tanácsosok közül hárman számították össze. A négy legtöbb szavazatot nyert diskretus lett diffinitorrá. Ha a szavazatok közt közt egyenlően oszlottak meg, akkor ezek közt új választás történt. A négy megválasztott diffinitor után legtöbb szavazatot nyert diskretus, póttag lett a rendi tanácsban, arra az esetre, ha pl. a tartományfőnök személyét közvetlenül érintő dologban, a négy diffinitor közt egyenlően oszlottak volna meg a szavazatok, ilyenkor ez a póttag döntött.

A rendi tanácsosok megválasztása után a tartományfőnök megvált hivatalától, és a rend pecsétjét a káptalan rendelkezésére bocsátotta. Ettől a pillanattól fogva az új főnök megválasztásáig vagy a kusztoszok kusztosza, vagy pedig azon helynek a főnöke, ahol a gyűlést tartották, elnökölt a káptalanban.

A tartományfőnök lemondása után a gyűlés két legelő-

1) Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1542.

kelőbb tagja, a tartományfőnök kíséretében, ennek czellájába ment, és itt a szokásos módon a többi rendtagon már előbb elvégzett vizitácziónak vetették őt alá. A vizitáció eredményét közölték a rendi tanácsosokkal, akik azután megállapították, hogy vajjon csupán olyan hibákat követett-e el a tartományfőnök kormányzásának ideje alatt, a melyek merőben csak emberi gyarlóságnak tudhatók be, avagy merültek fel alatta súlyosabb mulasztások és ballépések is. Az első esetben a dolog a diffinitorok közt maradt, és azzal nyert elintézészt, hogy a rendi tanácsosok valamely bünbánati cselekményt szabtak ki rá. A második esetben azonban már a megáláztatás is nagyobb volt, meg a büntetés is súlyosabb. Ilyenkor a rendi tanácsosok írásba foglalták az igazolt vádakat, s a káptalan teljes ülésében az itt szintén megjelent tartományfőnök jelenlétében felolvasták, módot adván neki az öngazolásra. Ennek megtörténtével kivezették őt a tanácsteremből, s megállapítván a reá kiszabandó büntetést, ismét behívták, hogy a káptalan ítéletét vele közöljék.

Miután így a lelépett tartományfőnök ügyével végeztek, a gyűlés áttért legfontosabb teendőjére, az új tartományfőnök választására.

Mindenekelőtt három szavazatszedőt küldött ki a káptalan saját kebeléből, a kik az egyenkint beadott szavazatokat, lehetőleg az összes jelenlévők szemeláltára, jegyzékbe vették, úgy, hogy minden szavazó saját szemeivel győződhetett meg arról, vajjon helyesen lett-e leírva az ő szavazata. A szavazás élőszóval történt a szavazatszedő-bizottság előtt ezen szavak kíséretében: én, így és így nevezett tagja a szerzetnek, ezt és ezt a testvért választom a magyarországi tartomány főnökévé. Ha a szavazás eredménynyel járt, a Téged Isten dicsérünk éneklése mellett a templomba vonultak, ahol néhány előirt imában adtak Istennek hálát a választás szerencsés megtörténteért. Végül az összes jelenlevők a szeretet és béke csókjával üdvözölték az új főnököt. Ha a szavazati joggal bírók nem tudtak volna oly módon megegyezésre jutni, hogy valaki a szükséges többséget elnyerje, akkor jogukban állott a káptalan atyái közül hármat, vagy ötöt megbizni a tartományfőnök választásával.

A rendszabályoknak azon kifejezett kívánsága, hogy a szerzetesek mindig a legméltóbbat válaszzák meg főnökül, majdnem felesleges volt. Hisz a rendtársaknak maguknak is érdekükben állott, hogy erre a nehéz, sok körültkintést igénylő, sok felelősséggel járó állásra olyan egyén kerüljön, aki a fegyelem fentartásában az erőt a mérséklettel, a rend

kormányzásában az előrelátást az óvatossággal tudta összekapcsolni, s a szerzetnek kifelé, a világiakkal szemben való képviselésében pedig azokkal a tulajdonságokkal legyen képes szerepelni, a melyek nem csupán az egyénnek, hanem magának az intézménynek is dízére és dicsőségére szolgáljanak.

Egyébként a konstitucziók a magyar ferenczrendieknél nem kívántak mást a megválasztottól, mint hogy legalább 30 éves legyen, hogy képes legyen étkezésben, ruházatban és minden más egyebekben a többiekkel közös életet folytatni.

Ha a tartományfőnök hivataloskodásának ideje alatt meghalt, mint pl. 1532-ben történt, midőn az 1531-ben Váradon megválasztott agg Derezléni Albert Palotán elhalálozott, azon kerület kusztosza, a kinek kusztodiájában a haláleset történt, azonnal magához vette a tartományfőnök hivatalos és magánpecsétjét és a »discretus«, a házfőnök és néhány tekintélyesebb szerzetes jelenlétében azokat valamely edényecskebe zárta, és a saját, a diskretusnak, valamint a házfőnöknek pecsétjével lepecsételte. Azután haladéktalanul intézkedett, hogy a tartomány kusztoszai és más tekintélyesebb emberei értesíttessenek a halálesetről, meghagyván egyúttal nekik, kiváltképpen pedig azoknak, a kik a legutóbbi tartományfőnöki választáson résztvettek, hogy az általa kitűzött időben és helyen egy társuk kíséretében megjelenjenek. Ezen az összejövetelel arra nézve határoztak, hogy tanácsosabb-e azonnal új tartományfőnököt választani, vagy a legközelebbi káptalan megtartásáig a főnöki teendőket valamely ideiglenes helyettesre ruházni? 1532-ben pl. nem tartották szükségesnek a választásnak azonnal való megejtését, hanem megbízták a helyettesítéssel Asszonfalvi Benedeket, aki a megboldogult Derezlényinek útkárja volt.¹⁾

Az elhalt tartományfőnökért, a szerzetesek közös atyjáért mindenki imádkozott. A szerzet felszentelt tagjai három sz. misét mutattak be lelkiüdvéért, a növendékek a megholtakért való officiumot végezték el, a fogadalmat tett, de fel nem szentelt testvérek pedig 300 Miatyánkot és Üdvözlégy Máriát imádkoztak el.²⁾

A tartományfőnök megválasztatásának napján, szombaton délután 5 óra tájban, az összegyűlt atyák szentbeszédet hallgattak, a mely a Szentlélek malasztjának elfogadására készítette őket elő.

Vasárnap, vagyis pünkösd ünnepén, szünetelt a tanács-

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Capituli 1533. Fridrich i. m. I. p. 28.

²⁾ Müncheneri kódex. Electio officialium.

kozás, s a szerzetesek idejüket legnagyobb részben a magán- és közajtatosságok végzésével töltötték. Délelőtt az ünnepélyes nagymisén és körmeneten vettek részt, délután pedig szent beszédet hallgattak.

Hétfőn reggel ismét a tanácskozási teremben találjuk őket. Itt először is lemondottak az összes hivatalos személyiségek tisztségeikről. Azután felbontották és sorra vették az egyes konventek által, a diskretusok közvetítésével, a káptalannak küldött iratokat, s elintézték az azokban foglalt kérelmeket, panaszokat, jelentéseket stb. Amikor ezekkel végeztek, vagy az nap, vagy néha csak kedden, a vizitátorok számoltak be eljárásuk eredményéről. A súlyosabb természetű kihágások, visszaélések az egész káptalan elbirálása alá kerültek s a büntetést is a gyűlés állapította meg. Ha azonban csak kisebb fogyatkozásokról, inkább csak az emberi gyarlóságból eredő hibákról volt szó, akkor nem terjesztették az ügyet a káptalan elé, hanem a tartományfőnök és a rendi tanácsosok maguk közt beszéltek meg a dolgot és szabták ki a büntetést.

Végre az egyes tisztviselek választására került a sor. Mielőtt ezt megejtették volna, a tartományfőnök, a kusztoszok, diskretusok és vizitátorok egyenkint, lelkiismeretesen összeírták mindazoknak a névsorát, a kiket az egyes tisztségekre a legalkalmasabbnak gondoltak. A névsort azután átadták a rendi tanácsosoknak, hogy ezek ismét a feljegyzettek közül kijelölhessék azokat, a kikre az ő választásuk esett. Az így kiválogatottak névsorát végre a gyűlés elé terjesztették. Ha valakinek a gyűlés tagjai közül tudomása volt olyas valamiről, ami miatt egyik-másik kijelöltet nem tartotta alkalmasnak a neki szánt hivatalra, egész bizalmasan tartozott ezt a diffinitorokkal közölni.

A konstituczió még külön is gondoskodott arról, hogy ezen választás szabadságát minden külbefolyástól menten meővja, midőn szabályul állította fel, hogy senkinek a közbenjárására, vagy kérésére ne alkalmazzanak valakit valamely tisztségre, kivéve azt az egy esetet, ha a kérés elutasítása folytán valami nagyobb botrány bekövetkeztétől kellene tartani. És hogy ez nem volt csak írott malaszt, kitűnik abból a válaszból is, amit a káptalan 1542-ben adott a csiki székelyeknek, akik arra kérték a gyűlést, hogy az akkori házfőnököt tegyék meg újból náluk quardiánnak. A káptalan t. i. azt felelte, hogy ha az illető *esetleg* más konventhez rendeltetnék át, azért fognak ők is házfőnököt kapni, miután a káptalannak különös gondja van a csikiekre.¹⁾

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1542.

A káptalan utolsó napján a templomba mentek az atyák. A tartományfőnök itt első sorban a szent engedelmességre való hivatkozással megparancsolta, hogy mindenki köteles tisztelettel hajoljon meg a gyűlés határozata előtt, és vonakodás nélkül fogadja el azt a hivatalt, a melyre kijelöltetett. Ekkor felolvasták a személyi változásokat, némely imákat mondtak el az élő és meghalt jötevőkért, felolvasták a legutolsó káptalan óta elhalt rendtársak neveit, akiknek lelki üdvéért szintén imádkoztak, kijelölték a legközelebbi gyűlés helyét és idejét, elmondották a közgyónást (Confiteor) s a tartományfőnök megáldotta szerzetes testvéreit. »Az Ur Jézus Krisztus — imádkozott — ki minket hatalmával teremtett, kegyességével megváltott, áldjon meg benneteket minden áldásával. Világítsa meg értelmeteket, és gyűjtsa lángra szíveteket a szerzetesi szabályok megtartásában. És mindenek felett adja meg kegyesen mindnyájatoknak, hogy egész végig állhatatosak maradjatok a jóban. Azokat pedig, akik a mi rendünket hűtlenül elhagyták, megátkozom, és átkozottaknak, kiközösítetteknek nyilvánítom.«

Ezek után a tartományfőnök még egyszer intette az egybegyülteket, hogy szigorúan alkalmazkodjanak a rend szabályaihoz, a »silentiumot« megtartsák, egymással békeességben s szeretetben éljenek, a részegeskedést, az abból származó számtalan rossz miatt, kerüljék stb. Végre elénekelték a »Téged Isten dicsérünk« kezdetű himnust s ezzel a káptalant ünnepélyesen befejezték.¹⁾

KOLLÁNYI FERENCZ.

¹⁾ Müncheneri kódex. Electio officialium. Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1542.
